

Și totuși, care este suprafața Banatului ?

de Sorin FORȚIU

Printre prea multele "pete albe" în cunoașterea noastră asupra Banatului istoric¹ se numără și suprafața acestuia. Lucru surprinzător pentru că nu este o "mare filozofie" să măsoară o suprafață. Și cu toate acestea, între cifrele avansate drept mărime a suprafeței Banatului în diferitele lucrări publicate de-a lungul timpului vom găsi diferențe semnificative. Cât de confuză este situația ne-o arată clar două cărți². Prima dintre ele a fost publicată la Paris, în anul 2007, sub coordonarea Adrianei BABEȚI, cu titlul *Le Banat: un Eldorado aux confines*³. În studiul introductiv⁴, Adriana BABEȚI afirmă incert că *Cette région* (i.e. Banat -n.m.) *a une superficie comparable à la Belgique*⁵ *d'aujourd'hui* (à peu près 30000 km²). Același etalon de comparație belgian este folosit și de istoricul Valeriu LEU⁶: *Sa superficie, d'environ*⁷ *28000 km², est comparable à celle de la Belgique*⁴. Istoricul și politologul Vasile DOCEA afirmă⁸ că *cette région a une superficie*⁹ *de 27721 km², soit à peu près celle de la Belgique*⁴ *actuelle ou tiers*¹⁰ *du Portugal*¹¹. Oricât de "belgiană" ar fi comparația, între aproape de 30.000, circa 28.000 și 27.721 km² sunt diferențe majore!

Aceeași situație confuză o regăsim și într-o lucrare colectivă tipărită în 1997 la Novi Sad (RS) cu titlul *Geographic monographs of European regions, BANAT*¹². Branislav ĐURĐEV afirmă în prefața acestui volum că *the "geographical"* (sic!)¹³ *Banat covers an area of 28526 km² ... The largest part of it belongs to Romania, 18966 km² or 66.5%, Yugoslavia holds 9276 km² or 32.5%, and Hungarian part is the smallest, it occupies only 284 km² or 1% territory of the region.* Problemele apar imediat ce diferiții autori sârbi specifică mărimea suprafeței Banatului sârbesc¹⁴. Pentru Rade DAVIDOVIĆ și Ljupče MILJKOVIĆ [*the*] *Yugoslavian part of Banat ... is about 9296 km²,*

Notă: Studiu prezentat în cadrul celei de-a IV-a Sesiuni de comunicări - Banaterra (sâmbătă, 13.11.2010).

În cadrul acestui studiu am folosit cuvântul *suprafață* cu sensul de *aria suprafeței* (măsurată în km²) iar numele **Banat** are înțelesul de *Banat istoric* (dacă nu este menționat altfel).

¹ **Banat** este teritoriul mărginit la nord de râul Mureș, la vest de râul Tisza, la sud de fluviul Dunărea și la est de munții Carpați (munții Poiana Ruscă - Masivul Banatic - lanțul Cernei).

² cofuzia se regăsește și în enciclopedia liberă *Wikipedia*, <http://www.wikipedia.org/> (accesat 5.11.2010). În varianta în limba engleză a acesteia nu se menționează nimic despre suprafața Banatului. În varianta română apare *Banatul istoric însuma o suprafață de 28.526 km². Diverse surse indică cifre ușor diferite de aceasta. La împărțirea provinciei, în 1919 (fals! în 1920 -n.m.), României i-a fost atribuită o suprafață de 18.966 km² (aproximativ 2/3 din total), Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor 9.276 km², (aproximativ 1/3 din total), iar Ungariei 284 km² (aproximativ 1% din total). Varianta în limba maghiară specifică (18.945 km²) a Kelet-Bánság, amely Románia területéhez tartozik, a kisebbség részét (9.307 km²) kitevő Nyugat-Bánság a szerbiai Vajdaság területén helyezkedik el, illetve egy csekély része (217 km²) Magyarországon található și, deci, suprafața totală (neprecizată!) este de 28.469 km². În varianta în limba sârbă se indică doar suprafața care a revenit Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor în anul 1920: *Banum je imao 9.776 km² la data de 31.01.1921.* Multe și interesante concluzii se mai pot trage doar din modalitatea în care autorii anonimi au tratat această problemă în funcție de naționalitate lor!*

³ *Le Banat: un Paradis aux confines*, textes réunis par Adriana BABEȚI, coordination éditoriale Cécile KOVACSHAZY, în revista *Cultures d'Europe centrale* - Hors série No 4 - 2007, Centre Interdisciplinaire de Recherches Centre-Européennes, Université de Paris - Sorbonne (Paris IV), 368 pag., ISSN 1633-7452, ISBN 978-2-917374-00-9.

⁴ *Le Banat: un Paradis aux confines*, *ibidem*, p. 15.

⁵ suprafața Belgiei este de 30.528 km² (conform http://www.belgium.be/fr/la_belgique/connaitre_le_pays/geographie/; accesat 5.11.2010).

⁶ în studiul *Le «Banat imperial»*, *ibidem*, p. 40.

⁷ *cam, circa, aproximativ, în jur de* (în limba franceză).

⁸ în studiul *A la recherche du Banat disparu*, *ibidem*, p. 54.

⁹ citând din Ion LOTREANU, *Monografia Banatului*, [vol. I], Timișoara, 1935, [VIII + 465 pg.; p. 1].

¹⁰ i.e. 1/3.

¹¹ suprafața Portugaliei de 92.152 km² (conform <http://www.portugal.gov.pt/pt/GC18/Portugal/Pages/Portugal.aspx>; accesat 5.11.2010).

¹² *Geographic monographs of European regions, BANAT*, Abonyine-Palotas JOLAN ... [et al.], 250 pag., 1997, Publishers: University of Novi Sad, Faculty of Natural Sciences, Institute of Geography (principal publisher); West University of Timisoara, Faculty of Chemistry-Biology-Geography, Department of Geography; Jozsef Attila University, Department for Economic Geography. Imprint: LitoStudio, Novi Sad.

¹³ pentru ghilimele folosite.

¹⁴ prin prevederile tratatului de pace de la Trianon și ale tratatului de la Sèvres din 1920 (vezi cronologia din *Anexă*), Banatul istoric a fost împărțit între trei entități statale. Astfel a apărut un Banat românesc și unul sârbesc. Acesta din urmă a mai fost cunoscut și drept Banatul iugoslav în timpul în care o țară numită Yugoslavia a existat între 3.10.1929 și 3/5.06.2006.

and that is 43.2% of territory of Voivodina¹⁵ dar pentru Saša KICOŠEV¹⁶ In geographic boundaries [the Serbian] Banat spreads over 9296 km² ("geographic" (sic!)¹³ Banat) but since its southwest part (between the Danube and the Tamiš¹⁷ river) belongs to the territory of Belgrade, its administrative territory is 8,886 km² ("the administrative Banat") în timp ce Branislav ĐURĐEV, Jovan PLAVŠA și Milka BUBALO¹⁸ rămân la cifra avansată în prefața cărții prin afirmația *The Yugoslav part of Banat region ... occupies 9276 km², which makes 32.5% of the entire Banat territory*. Chiar dacă diferențele sunt mici (doar 20 de km²), nu putem suspecta greșeli tipografice, ci avem de-a face cu două surse de informare distincte, din păcate nenominalizate.

Nu trebuie să credem că aceste confuzii legate de suprafața Banatului sunt probleme noi. Deja în 1879 SZENTKLÁRAY Jenő¹⁹ observa că *Az öszterület (i.e. Banatul -n.m.) kiterjedése iránt tömérdek a tévedés irodalmunkban. Többen 443 német négyszög mértföldet vesznek fel, mások 492-tőt, sőt némelyek 540-et is*²⁰. În lucrările publicate cu puțin înainte de Primul Război Mondial, opere care încununează epoca istoriei pozitivistice maghiare și, în același timp, marchează sfârșitul acesteia, BOROVSZKY Samu [& all] exemplifică același fenomen de confuzie. De exemplu, în enciclopedia comitatului Timiș²¹ se afirmă că suprafața acestuia este de 7.433 km² pentru ca în enciclopedia comitatului Torontal²² să apară 7.433,18 km². În această din urmă lucrare suprafața²³ comitatului Torontal este de 10.046 km² dar pe harta care acompaniază enciclopedia se indică 10.030,52 km². Chiar și aceste diferențe mici indică indubitabil o problemă. Și doar dacă avem curiozitatea de a analiza²⁴ acest subiect în decursul timpului²⁵ vom putea constata amplitudinea ei.

	anul	suprafața ²⁶	autor	observații
1 ²⁷	1774	21.740,714	J. J. Ehrler	Ehrler definește suprafața drept 3.778.628 iugăre ²⁸ .
2 ²⁹	1779	25.435,3	Francesco Griselini	Griselini definește suprafața drept 442-443 <i>Quadratmeile</i> ³⁰ și ceva mai mult de 442½ mile germane pătrate ³⁰ .

¹⁵ în studiul *Primary Reliefs Totalities of Yugoslav Part of Banat*, *ibidem*, p. 5.

¹⁶ în studiul *Changes of Ethnic and Confessional Structure of the Population of Yugoslav Banat During 20th Century*, *ibidem*, p. 124.

Saša KICOŠEV reia aceste cifre în studiul *Principalele caracteristici demografice ale Banatului [sârbesc]* publicat în revista *Libertatea* (din 10.03.2007, nr. ediției 10; p. 8), săptămânal de limbă română care apare la Pančevo - Serbia fiind editat de Casa de Presă și Editură "Libertatea": *În granițele sale geografice, Banatul [sârbesc] cuprinde 9296 km² ("Banatul geografic"), dar din cauză că partea sa sud-vestică (dintre Dunăre și Timiș) aparține teritoriului Belgradului, teritoriul său administrativ din componența P.[rovinciei] A.[autonome] Voivodina este de 8886 km² ("Banatul administrativ").*

¹⁷ i.e. Timiș.

¹⁸ în studiul *Natural Increase and Migration in Yugoslav Banat*, *ibidem*, p. 98.

¹⁹ SZENTKLÁRAY Jenő [* 22.01.1843, Vranjevo, RS / Aracs (l.m.), Arač (l.s.), în fostul Torontál vármegye; † 12.10.1925, Timișoara]; preot Romano-Catolic și istoric maghiar cu accente naționaliste specifice epocii în care a trăit.

²⁰ SZENTKLÁRAY Jenő, *Száz év Dél-Magyarország újabb történetéből*, Temesvár, 1879, p. 1, nota 1.

²¹ BOROVSZKY Samu & all, *Magyarország Vármegyéi és Városai ... Enciklopédiája: Temes Vármegye*, Országos Monografia Társaság, Budapest, [>.04.1912; 1914?], 754 pg.; p. 1.

²² BOROVSZKY Samu & all, *Magyarország Vármegyéi és Városai ... Enciklopédiája: Torontál Vármegye*, Országos Monografia Társaság, Budapest, [1911], XII + 632 pg.: p. 1.

²³ *Ibidem*.

²⁴ **baza de date** s-a constituit aleator (am adunat de-a lungul timpului toate datele pe care le-am găsit întâmplător în diferitele cărți citite / consultate / răsfoite). M-am axat pe perioada post 1873 (vezi *Anexa* acestui studiu) pentru că doar din acest moment datele sunt mai abundente iar prin însumarea suprafețelor comitatelor Krassó-Szörény / Caraș-Severin, Temes / Timiș și Torontál / Torontal se obține suprafața Banatului istoric. De asemenea, din acest moment și suprafața Banatului este măsurată în sistem metric (Ungaria introduce acest sistem la 1.01.1876).

²⁵ pentru o cronologie sumară, vezi și *Anexa*.

²⁶ măsurată în km².

²⁷ Johan Jakob EHLER, *Banatul de la origini până acum (1774) / Das Banat vom Ursprung bis jetzo (1774)*, ediția a II-a, bilingvă, îngrijită de Costin FENEȘAN și Volker WOLLMANN, Timișoara, Editura de Vest, 2000, 294 + [6] pg., ISBN 973-36-0334-1; (editio princeps: *Banatul de la origini până acum (1774)*, Editura Facla, Timișoara, 1982; Ediția a 3-a, revăzută, Timișoara, Editura de Vest, 2006, 307 pg., ISBN (10) 973-36-0420-8, ISBN (13) 978-973-36-0420-4); p. 39/182.

²⁸ *un iugăr fiind socotit cu 1600 stânjeni-pătrați*, *Ibidem*; 1 stânjen pătrat = 3,596 m² => 1 iugăr = 5753,6m² = 0,0057536 km²; 3.778.628 iugăre = 21.740,714 km².

²⁹ Francesco GRISELINI, *Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei*, Prefață, traducere și note de Costin FENEȘAN, Editura Facla, Timișoara, 1984, 336 pg. + o hartă (Ediția a II-a, Editura de Vest, Timișoara, 2006, 316 pg. + o hartă, ISBN(10) 973-36-0422-4, ISBN(13) 978-973-36-0422-8); p. 123, 156.

³⁰ 1 *Quadratmeile* / milă germană pătrată = 57,546 km²; 442-443 *Quadratmeile* = 25.435,3 km².

3 ³¹	1877	26.382,14	Dvorzsák J.	Krassó Szörény: 9.750,17; Temes: 7.110,55; Torontál: 9.521,42 [km ²]
4 ³²	1879	25.932,14	Szentkláray J.	Krassó: 5.271,84; Szörény: 4.029,40; Temes: 7.135,75; Torontál: 9.495,15 [km ²]
5 ³³	1888	26.382,14	Jekelfalussy J.	Krassó Szörény: 9.750,16; Temes: 7.110,56; Torontál: 9.521,42 [km ²]
6 ³⁴	1891	29.370,465	<i>Penny Cyclopædia</i>	suprafața este definită drept 11340 square miles ³⁵ .
7 ³⁶	1897	26.382,14	<i>Pallas Lexikona</i>	Krassó-Szörény: 9.750,16; Temes: 7.110,56; Torontál: 9.521,42 [km ²]
8 ³⁷	1897	26.382,14	Gönczy Pál	hărțile din <i>A Pallas Nagy Lexikona</i> sunt publicate separat.
9 ³⁸	1898		C. Diaconovich	suprafața este definită drept 570 mile ² .
10 ³⁹	1902	25.932,14	Patriciu Drăgălina	<i>Banatul cuprinde ... un areal de 25.932,14 km².</i> Fără a menționa, se citează după SZENTKLÁRAY Jenő (1879).
11 ⁴⁰	1904	25.932	George Popovici	<i>Arealul Banatului cuprinde 25.932 km².</i> Fără a menționa, se citează după SZENTKLÁRAY Jenő (1879) / Patriciu DRĂGĂLINA (1902).
12 ⁴¹	1909	28.502	Bodor Antal	Krassó-Szörény: 11.039; Temes megye: 7.433; Totontál: 10.030 [km ²]
13 ⁴²	1910	18.000 (sic!?)	<i>Enciclopedia Europeo-Americana</i>	dacă nu este o greșeală de tipar, este vorba probabil de suprafața comitatelor înainte de anul 1873.
14 ⁴³	1910	29.163, 266	<i>Encyclopædia Britannica</i>	suprafața este definită drept 11.260 miles ² .
15 ⁴⁴	1912	28.623	<i>1910. évi népszámlálása</i>	Krassó-Szörény: 11.074; Temes: 7.433; Totontál: 10.116 [km ²]
16 ⁴⁵	1913	28.128	Lelkes György	Krassó Szörény: 11.074; Temes: 7.151; Torontál: 9.903 [km ²]
17 ⁴⁶	1912-3	28.507	hărți oficiale	Krassó-Szörény: 11.032; Temes: 7.433; Torontál: 10.042 [km ²]

³¹ DVORZSÁK János / Johann B[a]pt.[ist] von DVORZSÁK, *Magyarország helységeitára: tekintettel a közigazgatási, népességi és hitfelekezeti viszonyokra / Ortslexicon von Ungarn : Mit Bezug auf die politische und kirchliche Eintheilung der Bevölkerung*, Budapest, a "Havi Füzetek" Kiadóhivatalának tulajdona / Eigentum des Verlages der "Havi Füzetek.", [1877], Első Kötet, 851 + [1] pg.; Második Kötet, 612 pg.; *Javitot és bővített kiadás* (cea consultată), 1893, Első Kötet, [8] + 851 + [5]; Második Kötet, VIII + 612 + 241 (Függelék / Anhang. Változások és sajtóhibák) + [11] pg.; p. 10-11. Nu sunt diferențe majore între cele două ediții (pentru *editio princeps*, vezi Jordan AUSLANDER (compiled by), *Genealogical gazetteer for the Kingdom of Hungary*, Avotaynu Inc., 2005, XX + 509 pg., ISBN(10): 1886223211, ISBN(13): 978-1886223219; p. xi-xii): Krassó Szörény megye: 9750 / 9750,17; Temes megye: 7110 / 7110,55; Torontál megye: 9521 / 9521,42 [km²].

³² SZENTKLÁRAY Jenő, *Száz év Dél-Magyarország újabb történetéből*, Temesvár, 1879, p. 1.

³³ Dr. JEKELFALUSSY József, *A Magyar Korona Országainak Helységeitára*, Az Orsz.[ágos] M.[agyar] Kir.[ályi] Statisztikai Hivatal támogatása és ellenőrzése mellett, Budapest, Az Athenaeum R. Társulat Könyvnyomdája, 1888, 912 pg.; p. 35, 57, 60.

În momentul apariției lucrării, Jekelfalussy era directorul adjunct al *Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal* (Oficiul Național Ungar de Statistică).

³⁴ *The Penny Cyclopædia of the Society for the Diffusion of Useful Knowledge*, Charles Knight and Co., London, MDCCCXLII (i.e. 1891 -n.m.), Volume XXIV (*Tai-wan - Titlarks*), 510 pg.; p. 173: *The Banat of Temeswar ... comprehending the counties of Torontal, Temes, and Krassova (sic!), and the German and Wallacho-Ilyrian districts. These two districts are sometimes not (sic!) considered as part of the Banat. The area of the whole [Banat] is 11340 square miles and the population is said to be above a million ...*

³⁵ 1 square mile = 2,589988110336 km²; 11.340 square miles = 29.370,465 km².

³⁶ *A Pallas Nagy Lexikona. Az összes ismeretek enciklopédiája. Tizenhat kötetben*, Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, XI. Kötet (*Közép-Magyar*), 1895: Krassó-Szörény: 9750,16 km²; XVI. Kötet (*Téba-Zsuzsok*), 1897: Temes: 7110,56 km², Torontál: 9521,42 km².

În lexicon sunt și hărțile GÖNCZY Pál:

-*Temes Vármegye Térképe*, Mérték (scara) 1:665.000 / POSNER Károly Lajos és fia térképészti intézetének kiadása, Budapest, 1897

-*Torontál Vármegye Térképe*, Mérték (scara) 1:663.750 / POSNER Károly és fia térképészti intézetének kiadása Budapesten, 1897; POSNER Károly Lajos és fia térképészti muiintézetének metszése és nyomása.

³⁷ GÖNCZY Pál, & Dr. THIRRING Gusztáv (szövegért írta), *Magyarország kézi atlasza 75 térkép*, 1897, Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 21 + [1] p. + 75 színes térkép (desenate de KOGUTOWICZ Manó -n.m.):

-*Krasso Szörény Vármegye Térképe*, Mérték (scara) 1:700.000 - 9750,16 klm (i.e. km² -n.m.)

-*Temes Vármegye Térképe*, Mérték (scara) 1:665.000 - 7110,56 klm

-*Torontál Vármegye Térképe*, Mérték (scara) 1:663.750 - 9521,42 klm.

³⁸ Dr. C.[orneliu] DIACONOVICH, *Enciclopedia română*, Tom I-III, Editura și tiparul lui [Johann] W.[ilhelm] KRAFFT, Sibiu, 1898-1903; Tomul întâiu (*A-Copenhaga*), 1898, 936 pg.; p. 382.

³⁹ P.[atriciu] DRĂGĂLINA, *Din Istoria Banatului Severin*, Partea III, Editura Bibl.[ioteca] Noastre (sic!), Caransebeș, 1902, 226 + [1] pg.; p. 3.

⁴⁰ Dr. Theol. George POPOVICI, *Istoria Românilor Bănățeni*, Editura autorului, Lugoj, 1904, 422 pg.; p. 305.

⁴¹ Dr. BODOR Antal (& BELLAI József), *Temesvár és Délmagyarország. Multja, jelen közállapotai és turistikai leírása = Az Alduna (sic! Al-Duna -n.m.) uti kalauzával*, Moravetz testvérek kiadása, Temesvár, 1909(?), VIII + 328 pg. + 3 magye és Temesvár térképével; p. 4.

⁴² *Enciclopedia Universal Ilustrada Europeo-Americana ...*, Tomo VII, [1910], Espasa Calpe, S. A., Bilbao, Madrid, Barcelona, p. 466.

⁴³ *The Encyclopædia Britannica, A Dictionary of Arts, Sciences, Literature & General Informations*, Eleventh Edition, 29 + 3 vol. (1922), (London &) New York, Cambridge University Press, 1910-1911, vol. 1-2, apud <http://www.1911encyclopedia.org/Banat> (accesat 5.11.2010).

⁴⁴ *Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat*, 42. szám: *A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása*, Első rész, M.[agyar] K[irályi] Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1912, p. 13.

⁴⁵ LELKES György, *Magyar Helységeiv-Azonosító Szótár, Második, bővített és javított kiadás*, Talma Könyvkiadó, Baja, 1998, 930 pg. + IV + [2] + 64 hărți color, ISBN 963 85683 1 3. Lucrarea se bazează pe *A Magyar Szent Korona Országainak helységeitára 1913*, care a fost tipărită pe baza *népszámlálás* din anul 1910.

⁴⁶ -*Torontál Vármegye Térképe*, Kiadatott a vallás-és közoktatásügyi m.[agyar] kir.[ály] Miniszter úr megbízásából, Magyar Földraiz Intézet Rt., Mérték (scara) 1:400000; Területe (suprafața): 10.042 km². Hartă a fost probabil realizată în anul 1912.

-*Temes Vármegye Térképe*, Kiadatott a vallás-és közoktatásügyi m.[agyar] kir.[ály] Miniszter úr megbízásából, Mérték (scara) 1:400000; Területe (suprafața): 7.433 km². Hartă a fost probabil realizată în anul 1911.

18 ⁴⁷	1914	27.552	<i>Magyarország Közigazgatási Atlasza</i>	Krassó-Szörény: 10.954; Temes: 7.113; Torontal: 9.485 [km ²]
19 ⁴⁸	1915	28.502	Leonard Böhm	
20 ⁴⁹	1919	28.523 28.496	George G. Mironescu	Caraș Severin: 11.047; Timiș: 7.433; Torontal: 10.016 (= 28.496) [km ²] Există o diferență de 27 km ² între datele oferite de Mironescu.
21 ⁵⁰	1920	35.932,14	Peter Schiff	
22 ⁵¹	>1920?	28.128	Tolnai Nagylexikon	Krassó-Szörény: 11.074; Temes: 7.151; Torontál, 9.903 km ² (ebből 9645 km ² . (97.4 %) Trianon óta Jugoszláviáé és Romániáé lett.; deci, 258 km ² revin Ungariei -n.m.)
23 ⁵²	1925	28.128	Révai Nagy Lexikona	Krassó-Szörény: 11.074; Temes: 7.151; Torontál: 9.903 [km ²]
24 ⁵³	1929	27.721	Minerva – Enciclopedia Română	din suprafață totală a Banatului (istoric), România are 18.393 km ² iar Serbia 9.328 km ² . (sic!) ⁵⁴
25 ⁵⁵	1930	27.750	Enciclopedia Italiana	
26 ⁵⁶	1930	28.512	Enciclopedia Europeo-Americana, Apéndice	... se hall ahoj repartida entre Yugoelavio (un tercio) y Rumania (el resto) ... Banato rumano (sic! cel istoric -n.m.) ocupa una superficie de 28,512 km ² ... (sic!) ⁵²
27 ⁵⁷	1935	27.721	Ioan Lotreanu	România: 18.393 km ² , Serbia: 9.328 km ² (sic!) ⁵² Fără a menționa, se citează după Minerva - Enciclopedia Română (1929).
28 ⁵⁸	1936	28.502	Emil Grădinaru, Ion Stoia-Udrea	România: 18.543 km ² , Serbia: 9.959 km ² (sic!) ⁵²
29 ⁵⁹	1937	26.383	Felix Milleker	Această regiune (i.e. Banatul istoric -n.m.) acoperă o arie de 26383 km ² .
30 ⁶⁰	1942	28.536	V. Tulescu	România: 18.958 km ² , Yugoslavia: 9.307 km ² , Ungaria: 271 km ² .
31 ⁶¹	1961(?)	21.800		este vorba de regiune Banat din România comunistă care cuprindea și regiunea de la N de Mureș, până la Pâncota.
32 ⁶²	1973	28.000	Hans Tabar	
33 ⁶³	1975	28.526	Marius Bizerea	România: 18.966 km ² , RSF Iugoslavia: 9.276 km ² , Ungaria: 284 km ² .
34 ⁶⁴	1990	28.526	Vasile V. Muntean	Fără a menționa, se citează după Marius Bizerea (1975).
34 ⁶⁵	1996	rd. 22.000	Brockhaus Encyklopädie	probabil este vorba de regiune Banat din România comunistă.
36 ⁶⁶	1996	kereken 28500	Engel Pál	

-Krassó-Szörény Vármegye Térképe, Kiadatott a vallás-és közoktatásügyi m.[agyar] kir.[ály] Miniszter úr megbízásából, Mérték (scara) 1:400000; Területe (suprafața): 11.032 km². Hartă a fost probabil realizată în anul 1913(?).

⁴⁷ Magyarország Közigazgatási Atlasza 1914. A Magyar Szent Korona országai, Talma Könyvkiadó, Baja/Pécs, 2000, 199 pg., ISBN 9638568321; p. 72, 76.

⁴⁸ Leonhard BÖHM, *Historische Bilder aus dem Banate*, Südungarische Buchdruckerei, Temesvár, [1915], 91 pg.; p. 55.

⁴⁹ George G. MIRONESCU, *Problema Banatului*, traducere de A. B. (după edițiunea franceză revăzută de autor; Georges G. MIRONESCU, *Le Problème Du Banat*, Paris, Éditions Ernest Leroux, 1919, 64 pg.), București, Tipografia Mărășești, 1919, 80 pg.; p. 8, 10.

⁵⁰ Peter SCHIFF, *Heimatsgeschichte: Geschichte des Banates; ein Hilfsbuch für Schule und Haus*, Dt. Schwäbischer Kulturverband, Timișoara, 1920, 50 pg.; p. 7.

⁵¹ Tolnai Nagylexikon, apud Netlexikon.hu az online lexicon, <http://www.netlexikon.hu/yrk/Gbyanv/35575> (accesat 5.11.2010).

⁵² Révai Nagy Lexikona. Az ismeretek enciklopédiája, Budapest, Révai testvérek irodalmi intézet részvénytársaság, 1911-1935; XII. Kotet (Kontúr-Lovas), 1915, [1] + 876 + [68] pg.; p. 265; XIX. Kotet (Sodoma-Tarján) 1925, 875 + [52] pg.; XX. Kotet (Tarján-Vár), 1925, 788 + [65] pg.

⁵³ Minerva - Enciclopedia Română, Comitetul de redacție: Alexandru C. Pteancu, Augustin Maior, Ștefan Meteș (istorie), Romulus Demetrescu, Valeriu Bologa, Aurelian Florinescu (geografie), Victor Lațiu, Sever Pop, Septimiu Popa, Ana Voileanu-Nicoară, Ion Mușlea, Alexandru Cristescu, Petru B. Cîrlea, Editura Comitetului de Redacție al Enciclopediei Române Minerva, Cluj, 1929, 978 pg.; p. 146.

⁵⁴ nu se menționează acea parte din Banatul istoric care a revenit Ungariei în anul 1920.

⁵⁵ Enciclopedia Italiana di Scienze, Lettere ed Arti, Istituto Giovanni Treccani, vol. VI, MCMXXX (i.e. 1930 -n.m.), Rizzoli & C., Milano, p. 32.

⁵⁶ Enciclopedia Universal Ilustrada Europeo-Americana ..., Apéndice, Tomo I, [1930], Espasa Calpe, S. A., Bilbao, Madrid, Barcelona, p. 1240.

⁵⁷ Ioan LOTREANU, *Monografia Banatului*, vol. I, Timișoara, 1935, VIII + 465 pg.; p. 1.

⁵⁸ Dr. Emil GRĂDINARU, Ion STOIA-UDREA, *Ghidul Banatului*, Editura Oficiului de Turism al jud.[ețului] Timiș-Torontal, Timișoara, 1936, p. 21.

⁵⁹ Felix MILLEKER, *Vorgeschichte des Banats*, publicat în revista *Starinar*, Srpska Akademija Nauk, Arheoloski Institut, Beograd, seria a III-a, an 12 (1937), p. 59.

⁶⁰ Vasile TULESCU, *Românii din Banat și raporturile lor cu populația alogenă (I)*, în Buletinul Societății Regale Române de Geografie, Tom LX, 1941, M. O., Imprimeria Națională, București, 1942, pp. 143-238; p. 150.

⁶¹ Banatul în plină dezvoltare, Timișoara, 1961(?), p. 5.

⁶² Hans TABAR, *Heimatsbuch der Schwestergemeinden Deutsch- und Serbisch-Zerne*, München / Karlsfeld, Oliver Ledermüller-Druck, 1973, 176 pg.

⁶³ Conf. univ. dr. Marius BIZEREA, *Banatul, ca unitatea și individualitate istorico-geografică în cadrul pământului locuit de români*, în *Tibiscus - Etnografie*, Muzeul Banatului, Timișoara, 1975, 290 pg.; pp. 7-25; p. 7.

⁶⁴ Prot. Dr. Vasile V. MUNTEAN, *Contribuții la istoria Banatului*, Timișoara, Editura Mitropoliei Banatului, 1990, 288 pg.; p. 18.

⁶⁵ Brockhaus. Die Encyklopädie in 24 Bänden, 20. Auflage, 1996-1999, ISBN 3-7653-3100-7.

37 ⁶⁷	1998	28.270	R. Grăf & all	România: 18.700 km ² , Serbia: 9.300 km ² , Ungaria: 270 km ² .
38 ⁶⁸	1999	28.523 (sic! 28.623 -n.m.)	R. Davidović Ioan Munteanu	-... (n.m.- Serbian) Banat in these borders has a surface of 9296 km ² . -Historic Banat ... made a geographical unit with a surface of 28523 km ² . Administratively, it was divided in these comitates: Caraș-Severin (11074 km ²), Timiș (7433 km ²), Torontal (10116 km ²). Cf. Magyar Statisztikai Kozlemenyek, vol. 42, Budapest, 1912, p. 13.
39 ⁶⁹	1999- 2001	28.536 (28.523?)	Stelian Mândruț	... România cu 2/3, 18.958 km ² (18.966?), adică 66,5% din totalul de 28.536 (28.523?), RSCS ⁷⁰ cu 1/3, 9.307 km ² (9.276?), 32,4% ... Ungaria cu 271 km ² (184?), 1%; ori numai într-o dublă evidențiere, România cu 3/5 din teritoriu, ..., iar RSCS cu 2/5 ... Stelian Mândruț constată dubitativ existența mai multor date statistice referitoare la suprafața Banatului și a comitatelor componente.
40 ⁷¹	2000	18.620	Thomas M. Poulsen	The Yugoslav segment [of the Banat] contains 3,500 square miles (9,720 sq km) ... the Romanian section [of the Banat] embraces 3,200 square miles (8.900 sq km) ⁷² ... (sic!) ⁵²
41 ⁷³	2000	28.523 (sic! 28.536 -n.m.)	Rudolf Grăf	România: 18.715 km ² [+ 243 km ² lângă Arad cedați județului Arad în 1925], RSCS: 9.307 km ² , Ungaria: 271 km ²
42 ⁷⁴	2000	28.526	Eleonora Calincof	Îl citează pe Vasile V. Muntean (1990) dar amintește și opiniile lui Leonhard Böhm (1915), Peter Schiff (1920) și Ioan Lotreanu (1935).
43 ⁷⁵	2003	28.526	Ioan Hațegan	Fără a menționa, se citează după Marius Bizerea (1975).
44 ⁷⁶	2003	28.526	Viorel Popescu	... Provincia istorică Banat ..., cuprinzând o suprafață de aproape 19.000 km (sic! km ²) în spațiul românesc și peste 9.000 km (sic! km ²) în teritoriul sârbesc - provincia Voivodina (sic!). Se menționează citarea după Marius Bizerea (1975).
45 ⁷⁷	2004	28.526	Mircea Mare	Banatul, având o suprafață totală de 28.526 km ² , se află, în prezent, în porții diferite, pe teritoriul a trei state: România, Serbia și Ungaria. În România, Banatul ... - cu o suprafață de 9.276 km ² , respective 66, 44% din totalul menționat. Partea din Banat aflată în Serbia (la est de Tisa), face parte din provincial autonomă Voivodina, și cuprinde o suprafață de 9.276 km ² , respectiv 32,57% din total. Ungaria deține un colț mic al Banatului, aflat la confluența Mureșului cu Tisa, pe o arie de 284 km ² , respectiv 0,99% din întreaga suprafață. Nu se menționează citarea după Marius Bizerea (1975).
46 ⁷⁸	2007	umfasst 30.000	Deutsche Genealogie	în varianta în limba engleză a Web-site-ului nu se menționează vreo cifră pentru suprafața Banatului.

⁶⁶ ENGEL Pál, *A temesoári és moldovai szandzaák törökori települései (1554 - 1579)*, Dél-Alföldi Évszázadok, 8., Szeged, 1996, 188 pg. + o hartă, ISSN 0237-4587, ISBN 963 7237 24 0; p. 5.

⁶⁷ *Das Rumänisches Banat. Reiseführer für Südwestrumänien*, Johannes BRUDNJAK, Rudolf GRÄF, Werner KREMM, Austria Medien Service, Graz, 1998, ISBN 3-85333-038-X; p. 8.

⁶⁸ *Proceedings of the regional conference of geography "Danube-Cris-Mures-Tisa Euroregion - Geoeconomical space of sustainable development"*, Timișoara, 29.05.-02.06.1998, West University of Timișoara, Department of Geography; University of Novi Sad, Institute of Geography; "Jozsef Attila" University, Faculty of Geography; University of Tübingen, Faculty of Geography, Timișoara-Novi Sad-Szeged-Tübingen, 1999, 423 pg.;

-p. 63 [Rade DAVIDOVIĆ, Ljupče MILJKOVIĆ, Mila PAVLOVIĆ]: (n.m.- Serbian) Banat in these borders has a surface of 9296 km².

-p. 317 [Ioan MUNTEANU]: *Historic Banat ... made a geographical unit with a surface of 28523 (sic!) km². Administratively, it was divided in these comitates: Caraș-Severin (11074 km²), Timiș (7433 km²), Torontal (10116 km²). Cf. Magyar Statisztikai Kozlemenyek, vol. 42, Budapest, 1912, p. 13.* Dar dacă ești destul de curios să aduni suprafața celor trei comitate [11.074 + 7.433 + 10.116 = 28.623], vei vedea că s-a greșit cu 100 km²!

⁶⁹ Stelian MÂNDRUȚ, *Stabilirea frontierei Banatului după primul război mondial (1918-1924). Impact și consecințe*, publicat în revista *Studii de Istorie a Banatului*, nr. XIII-XIV-XV, Editura Universității de Vest, Timișoara, 1999-2001, ISSN 1453-7427, 336 pg.; pp. 121-156; p. 134-135.

⁷⁰ RSCS = Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor.

⁷¹ Richard [C.] FRUCHT (ed.), *Encyclopedia of the Eastern Europe. From the Congress of Vienna to the Fall of Communism*, Volume 751 of Garland reference library of social science, Garland Publishing, Inc. A member of the Taylor & Francis Group, New York & London, 2000, 958 pg., ISBN(10): 0-8153-0092-1, ISBN(13) 9780815300922; p. 53. Articolul despre Banat este semnat de Thomas M. POULSEN iar drept bibliografie (*Further reading -sic!*) se indică lucrările semnate de: BERTIĆ Ivan, *Veliki geografski atlas Jugoslavoije*, Zagreb, 1987; CLISSOLD Stephen (ed.), *A short History of Yugoslavia: From Early Times to 1966*, Cambridge, 1968; RUGG Dean, *Eastern Europe*, London, 1985.

⁷² În mod normal, Banatul românesc este de 2 ori mai mare decât cel sârbesc, dar în acest caz el este mai mic. Probabil că aceste cifre se referă la suprafața comitatelor existente între anii 1779-1849, 1861-1873 (fără granița militară).

⁷³ Rudolf GRÄF, *Germanii din Banat sau istoria între două emigrări. Cercul care s-a închis*, studiu publicat în *Germanii din Banat*, coordonator Smaranda VULTUR, Editura Paideia, Colecția Științe sociale, București, 2000, 400 pg., ISBN 973-8064-25-2; pp. 13-32; p. 29.

⁷⁴ Eleonora CALINCOF, *Banatul în secolul al XVIII-lea - Studii istorice*, Editura Studion, Bacău, 2000, 409 pg., ISBN 973-97691-6-0; p. 5, 21.

⁷⁵ Ioan HAȚEGAN, *Habitat și populație în Banat (secolele XI-XX)*, Bibliotheca Historica et Archaeologica Banatica, 31, Editura Mirton, Timișoara, 2003, 236 pg., ISBN 973-661-251-1; p. 7.

⁷⁶ Viorel POPESCU, *Evoluția așezărilor rurale din Banat*, Editura Waldpress, Timișoara, 2003, 128 pg. + XXIV pg. (poze color), ISBN 973-8453-59-3; p. 7.

⁷⁷ Mircea MARE, *Banatul între secolele IV-IX*, Editura Excelsior Art, Timișoara, 231 pg. + XLII planșe, ISBN 973-592-117-0; p. 9.

⁷⁸ *Deutsche Genealogie: Donaueschwaben im Banat, einschließlich Arader Land*, 2.01.2007, <http://www.genealogienetz.de/reg/ESE/dsban-d.html> (accesat 5.11.2010).

Este foarte greu de explicat *de ce* și *de unde* apar aceste diferențe⁷⁹. În primul rând, până la începutul secolului al XX-lea, putem bănuși o măsurare defectuoasă a suprafeței comitatelor bănățene datorată mijloacelor "arhaice" folosite. Apoi, diferitele reorganizări administrative ale teritoriului bănățean de-a lungul timpului (vezi *Anexa*) au împietat cristalizarea unor date statistice definitive. Lucrările de regularizare și amenajare a cursurilor râurilor Mureș⁸⁰ și Tisza efectuate de-a lungul timpului au contribuit la mărirea suprafeței Banatului. În final, proasta informare, inconsecvența și citarea ori vehicularea necritică a unor cifre cu vechime matusalemică și chiar și lipsa de atenție în efectuarea unor operații aritmetice elementare au contribuit din plin la perpetuarea acestei situații.

Concluzii minimale:

- ▶ În acest moment, **nu cunoaștem** cu exactitate **mărimea suprafeței Banatului istoric**.
- ▶ Nu a existat vreodată un minim consens în privința acestei mărimi.
- ▶ Cu un minim de 25.932,14 km² (în 1879) și un maxim de 35.932,14 km² (în 1920), diferențele între cifrele avansate de diferitele surse sunt foarte mari.
- ▶ Cu o singură excepție (Ioan MUNTEANU, 38⁶⁸), nici unul dintre autori nu citează o sursă primară de informație.
- ▶ În ultimii ani, autorii timișoreni tind să dea credit cifrelor avansate de Marius BIZEREA (în 1975) chiar dacă acesta nu a menționat și *de unde* ori *prin ce mijloace* le-a obținut.
- ▶ Este imperios necesar să se purceadă la o nouă măsurare a suprafeței Banatului istoric folosindu-se mijloace tehnice de ultimă generație. Dar, cine s-o facă?
- ▶ Până ce noile date statistice nu vor fi disponibile, ar fi bine ca autori, care citează suprafața Banatului în lucrările lor, să fie mai puțin categorici și exacti⁸¹.

Anexă:

- 1685: prima atestare a denumirii Banat (de Timișoara / *Banatus Timisvariensis*)
- 14.08.1698: Luigi Ferdinando MARSIGLI definește teoretic Banatul (*Banatus Timisvariensis*) drept teritoriul mărginit de Mureș - Tisza - Dunăre - munții Carpați⁸².
- 21.07.1718: Tratatul de pace de la Passarowitz⁸³. Banatul devine un teritoriu neoacvistic cu statut de provincie din cadrul *Erblanderului*⁸⁴ Casei de Habsburg (până în februarie 1778).
- 1718-'39: Banatul are o extindere teritorială la sud de Dunăre (127 sate):
-oficiul administrativ Golubac (compus din districtele Golubac, Kučejn, Omolj, Poreča Reka și 9 sate haiducești)
-oficiul administrativ Negotin (compus din districtele Ključ, Krajna, Krivina și 4 sate haiducești).
- 1723-'25: autoritățile habsburgice realizează prima hartă în detaliu a Banatului (scara 1:250000).
- 18.09.1739: Tratatul de pace de la Beograd. Banatul pierde teritoriul său existent la sud de Dunăre.
- 1.02.1778: Decret de încorporare al Banatului în regatul ungar.

⁷⁹ pentru că nu a fost în intenția autorului să explice acest fenomen (ci doar să-l ateste și să atragă atenția asupra lui), aceste explicații sunt provizorii și parțiale (poate, unele dintre ele, chiar greșite!).

⁸⁰ Horațiu ARDELEAN, *Granițe mișcătoare*, în *Bănățeanul*, Nr. 140 / 16-22.02.2004: "Practic, tot la zece ani, șenalul Mureșului se schimbă, astfel încât și frontiera migrează", spune comisarul-șef Pavel BREBU, [șeful Compartimentului Integrare Europeană, Programe și Cooperare Internațională, expert topo-geodez al Direcției Poliției de Frontieră Timișoara]. *Practic, pe o porțiune de 18,1 km, granița dintre România și Ungaria se modifică în fiecare an, până acum (din anul 1983 -n.m.) România înglobând 5.000 de metri pătrați (adică, 0,0005 km² -n.m.) din teritoriul maghiar. Deci, în mod natural, suprafața Banatului crește!*

⁸¹ folosind exprimări de genul *circa* / *în jur de* / *aproximativ* 28.500 km² sau *peste* 28.500 km².

⁸² Sorin FORȚIU, *Denumirea Banatului în epoca modernă (secolele XVIII - XX): Banatus Timisvariensis vel Banatus Temesiensis ? în Descoperiri Banatul - Timișoara*, Biblioteca Banaterra - Cartea 1, Editura Waldpress, Timișoara, 2009, 192 pg., ISBN 978-973 -7878-44-1; pp. 104-144, p. 122.

⁸³ Passarowitz (l.g.), Pozsarevác (l.m.), Pojarovăț (l.r.), Požarevac (l.s.), Pasarofça (l.t.); azi, Пожаревац / Požarevac, RS.

⁸⁴ *Erblande* (l.g.) = proprietate de baștină a unei case moștenitoare.

- 1778-1872: Zona graniței militare din sudul Banatului, având o suprafață totală⁸⁵ de 10020 km², rămâne sub controlul direct al autorităților militare cezaro-crăiești.
- 22.06.1779: se reînființează *Temes vármegye* / comitatul Timiș.
- 13.07.1779: se reînființează *Torontál vármegye* / comitatul Torontal.
- 5.08.1779: se reînființează *Krassó vármegye* / comitatul Caraș.
- 18.11.1849: prin *Kaiserliches Patent*⁸⁶ (Patentă Imperială) se înființează provizoriu *Verwaltungsgebiet (ținut unitar administrativ) Woivodschaft von Serbien und Temeser Banat / Woivodschaft Serbien und Temeser Banat* (l.g.)⁸⁷.
- 27.12.1860: prin *Allerhöchsten Entschliessung*⁸⁸ se desființează *Woivodschaft Serbien und das Temeser Banat* (l.g.). Regiunea⁸⁹ va fi reîncorporată regatului ungar și sunt reînființate cele trei comitate (*vármegye* -l.m.): Torontál⁹⁰, Temes, Krassó.
- 31.01.1870: Dispoziție imperială privind demilitarizarea (provincializarea) confiniului militar (granița militară din sudul Banatului și încadrarea acestuia în viața civilă (constituțională).
- 1873: se reînființează *Szörény vármegye* / comitatul Severin.
Comitatele Torontál, Temes și Krassó își măresc suprafața prin absorbția graniței militare.
- 1.12.1880: se formează *Krassó-Szörény vármegye* (comitatul Caraș-Severin) prin unirea *Krassó vármegye* cu *Szörény vármegye*.
- Banatul istoric este împărțit în trei părți prin prevederile:**
- 4.06.1920: -tratatului de pace de la Trianon dintre Puterile Aliate / Principalii Aliați și Ungaria (art. 27.3).
- 10.08.1920: -tratatului de la Sèvres dintre Puterile Aliate / Principalii Aliați și Polonia, Cehoslovacia, România și Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor *relativ la anumite frontiere ale acestor state* (art. 3).
În general, se menționează că României i-a revenit circa 2/3 din Banatul istoric, Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor a primit aproximativ 1/3 iar Ungaria⁹¹ circa 1%.
- 24.11.1923: prin Protocolul privind delimitarea frontierei între România și Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor semnat la Beograd⁹² se produce un schimb teritorial între cele două țări. Prima cedează localitățile numite azi Medja, Jaša Tomić, Surjan, Markovicevo și Veliki Gaj în schimbul localităților Beba-Veche, Cherestur, Jimbolia, Ciertea și Iam (art. 1).
- 13.06.1925: se înființează județul Timiș-Torontal prin *Legea pentru unificare administrativă* (Decret regal nr. 1972).
- 14.08.1938: se înființează ținutul Timiș prin *Legea administrativă* (Monitorul oficial nr. 187).
- 23.01.1942: se reînființează județul Timiș-Torontal (Decretul Lege nr. 228).
- 6.09.1950: se înființează regiunea Timișoara; România este împărțită după modelul sovietic (Legea nr. 5).
- 24.12.1960: se schimbă denumirea regiunii Timișoara în regiunea Banat (Legea nr. 3)
- 17.02.1968: se desființează regiunea Banat și se înființează județul Timiș (Legea nr. 2).

Sorin FORȚIU

Spl. Nicolae Titulescu

nr. 10A, sc. B, ap. 28

TIMIȘOARA - 300158

Tel. / Fax: (004)0256491181

E-mail: mbusines@banat.ro

Web: <http://www.banat.ro>

⁸⁵ Révai Nagy Lexicon. Az ismeretek enciklopédiája, II. kötet (Arány-Beke), Budapest, Révai testvérek irodalmi intézet részvénytársaság, 1911, 802 pg.; p. 560. Suprafața este cea din anul 1870.

⁸⁶ publicată în *Reichsgesetzblatt*, nr. 25 din 5.12.1849, pp. 33-34.

⁸⁷ Voi(e)vodina sârbească și Banatul timișan (Timișului) sau Voi(e)vodatul serbic și Banatul timișan (Timișului) (l.r.) / Szerb-Vajdaság és Temesi-Bánság (l.m.) / Vojvodstvo Srbija i Tamiški Banat (l.s.) / Vojvodatu serbico et Temesiensi Banatu / Banatu Temesiensi et Vojvodatu Serbico (l.l.) / Serbian Voivodina and Timis's Banat (l.e.) / Voivodato Serbo e Banato di Temes (l.it.).

⁸⁸ *preaînaltă hotărâre*.

⁸⁹ mai puțin partea sudică a Banatului care rămâne sub directă administrație imperială sub forma regimentelor de graniță.

⁹⁰ greșit la Valeriu URECHE, *Administrația județului Timiș la 30 de ani (1968-1998)*, Editura Augusta, Timișoara, 1998, 300 pg., ISBN 973-8481-3-3; p. 19: ... comitatul Torontal ... în anul 1853 a fost desființat din nou (fals! -n.m.), ... În anul 1873 (fals! -n.m.) a fost reînființat (sic! reînființat) cu teritoriile de odinioarăși sub autoritatea maghiară cuprinzând și teritoriile deținute de regimentul sârbesc de graniță bănățean și zece companii din regimentul german de graniță bănățean. În fapt, comitatul Torontál a fost reînființat în anul 1861 (la 4.02.1861 are loc deja prima adunare comitatensă) iar în 1873 teritoriile deținute de regimentul sârbesc de graniță bănățean și zece companii din regimentul german de graniță bănățean au intrat în componența lui.

⁹¹ este vorba de zona situată la sud-vest de orașul Szaged (localitățile Kiszombor, Kübekháza, Tiszasziget, Újszentiván, Deszk, Klárafalva, Ferencszállás), care este definită de râurile Maros / Mureș - Tisza - granița cu Serbia - granița cu România.

⁹² Pavel BREBU, *Frontiera județului Timiș*, Editura Mirton, Timișoara, 2001, 184 pg., ISBN 973-585-362-0, pp. 3-9.